

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT OF MILITARY DIPLOMACY OF UKRAINE: CHALLENGES AND PROSPECTS

Клименко О.І.,

orcid.org/0009-0009-7306-3647

*аспірант кафедри міжнародних відносин та стратегічних студій
Державного університету «Київський авіаційний інститут»*

У статті здійснено комплексний системний аналіз багаторівневої системи нормативно-правового забезпечення військової дипломатії України в умовах сучасних геополітичних трансформацій та протидії повномасштабній збройній агресії РФ. Обґрунтовано, що ефективність військово-дипломатичної діяльності як інструменту захисту національних інтересів безпосередньо залежить від якості та узгодженості правового регулювання.

Автором досліджено ієрархічну структуру нормативної бази, починаючи з міжнародно-правових основ, зокрема положень Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, які легітимізують статус військових аташе, та імплементацію її в національне законодавство. Проаналізовано конституційні повноваження Президента України як ключового суб'єкта формування зовнішньополітичного та безпекового курсу держави. Детально розглянуто основні законодавчі акти, що регулюють дану сферу, зокрема Закон України «Про дипломатичну службу» та Закон України «Про національну безпеку України», а також стратегічні документи у сфері воєнної безпеки, а саме: Стратегію національної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Доктрину інформаційної безпеки України, Комунікаційну стратегію та Стратегію публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України. Виявлено специфіку правового статусу військового дипломата, яка характеризується подвійним підпорядкуванням та поєднанням дипломатичних і військових функцій. Сформуовано прагматичні завдання для військових дипломатів: від залучення військово-технічної допомоги до досягнення взаємосумісності з НАТО.

Особливу увагу приділено підзаконним нормативно-правовим актам, зокрема наказам Міністерства оборони України, які деталізують механізми міжнародного співробітництва та функціонування апаратів аташе з питань оборони. Визначено роль Головного управління розвідки Міністерства оборони України в координації діяльності військових дипломатів.

Ідентифіковано ключові проблемні аспекти чинної нормативної бази, серед яких певна фрагментарність регулювання та відсутність єдиного кодифікованого акта. Запропоновано напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення, що включають розробку пропозицій до законопроекту про військово-дипломатичну службу, які дозволили би систематизувати існуючі норми, посилити міжвідомчу координацію та адаптацію до сучасних безпекових викликів.

Ключові слова: військова дипломатія, аташе з питань оборони, нормативно-правове забезпечення, міжнародне військово-дипломатичне співробітництво, дипломатична служба.

The article provides a comprehensive system analysis of the multi-level system of regulatory and legal support of Ukraine's military diplomacy in the context of modern geopolitical transformations and counteraction to the full-scale armed aggression of the Russian Federation. It is substantiated that the effectiveness of military-diplomatic activity as an instrument for the protection of national interests directly depends on the quality and consistency of legal regulation. The author studies the hierarchical structure of the regulatory framework, starting with international legal foundations, in particular the provisions of the Vienna Convention on Diplomatic Relations of 1961, which legitimize the status of military attachés, and its implementation in national legislation. The constitutional powers of the President of Ukraine as a key subject in the formation of the foreign policy and security course of the state are analyzed. The main legislative acts regulating this area, in particular the Law of Ukraine "On the Diplomatic Service" and the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine", as well as strategic documents in the field of military security, namely: the National Security Strategy of Ukraine, the Strategic Defense Bulletin of Ukraine, the Doctrine of Information Security of Ukraine, the Communication Strategy and the Public Diplomacy Strategy of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, are considered in detail. The specifics of the legal status of a military diplomat, which is characterized by double subordination and a combination of diplomatic and military functions, have been revealed. Pragmatic tasks for military diplomats have been formed: from attracting military-technical assistance to achieving interoperability with NATO. Particular attention is paid to by-laws, in particular the orders of the Ministry of Defense of Ukraine, which detail the mechanisms of international cooperation and the functioning of defense attaché offices. The role of the Main Intelligence Directorate of the Ministry of Defense of Ukraine in coordinating the activities of military diplomats has been defined. The key problematic aspects of the current regulatory framework have been identified, including a certain fragmentation of regulation and the lack of a single codified act. Directions for improving regulatory and legal support are proposed, including the development of proposals for the draft law on military and diplomatic service, which would make it possible to systematize existing norms, strengthen interagency coordination and adaptation to modern security challenges.

Key words: military diplomacy, defense attaché, regulatory and legal support, international military cooperation, diplomatic service.

Постановка проблеми. В умовах кардинальної трансформації системи міжнародної безпеки, спричиненої повномасштабним вторгненням РФ, військова дипломатія перетворюється на один із ключових інструментів захисту національних інтересів України. Її роль далеко виходить за межі традиційних функцій військового аташату й набуває стратегічного значення у контексті консолідації міжнародної підтримки, залучення військово-технічної допомоги та зміцнення обороноздатності держави. Ефективність реалізації цих завдань безпосередньо залежить від наявності цілісної, узгодженої та відповідної сучасним викликам нормативно-правової бази.

Нормативно-правове забезпечення військової дипломатії України є комплексним та багаторівневим конструктом, що охоплює міжнародно-правові акти, зокрема Віденську конвенцію про дипломатичні зносини [1], та розгалужену систему національного законодавства. Фундаментальні засади її функціонування закладено в Законі України «Про національну безпеку України» [4] та Законі України «Про дипломатичну службу» [2], що визначають місце військової дипломатії в загальній архітектурі сектору безпеки й оборони та зовнішньополітичної діяльності держави.

Водночас, стратегічне спрямування та пріоритети військово-дипломатичної діяльності визначаються низкою інших документів. Зокрема, Стратегія національної безпеки України [6] та Стратегічний оборонний бюлетень України [5] окреслюють ключові загрози та цілі державної політики, надаючи військовим дипломатам чіткі орієнтири в розбудові відносин із державами-партнерами. Також, важливу роль відіграють документи, що регулюють суміжні сфери, а саме Доктрина інформаційної безпеки [3], оскільки сучасна військова дипломатія невід'ємно пов'язана з інформаційним протиборством та просуванням державних наративів. Інтеграція публічних інструментів у цю сферу підкреслюється Стратегією публічної дипломатії [8] та Комунікаційною стратегією Міністерства закордонних справ України (далі–МЗС України) [9], створюючи сприятливе інформаційне поле для реалізації військово-політичних домовленостей.

Та, не зважаючи на широке коло нормативних актів, що регулюють окремі аспекти військової дипломатії, існує проблема певної фрагментарності – відсутність єдиного кодифікованого документа, для комплексного визначення статусу, завдання, функцій та механізмів діяльності військово-дипломатичної служби. Це породжує необхідність проведення системного аналізу чинної нормативно-правової бази для виявлення її сильних сторін, прогалин та появи перспективних напрямів удосконалення, щоб максимально адаптуватися до динамічних умов безпекового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика військової дипломатії та її нормативно-правового регулювання стала предметом посиленої уваги українських та зарубіжних дослідників, особливо після 2014 року, що зумовлено зростанням її ролі у протидії зовнішній агресії. Аналіз джерельної бази дозволяє виділити кілька основних напрямів досліджень.

Перший – спрямовано на дослідження теоретичних засад та сутності військової дипломатії як інструменту зовнішньої політики. У працях таких вчених, як Смолянчук В.Ф., Корендович О.О. та Потехін О.В., розглядаються концептуальні основи, функції та завдання військової дипломатії, аналізується її еволюція та місце в системі забезпечення національної безпеки. Ці роботи стали фундаментальним теоретичним підґрунтям для подальших досліджень, але вони, зазвичай, не фокусуються на комплексному аналізі всього масиву нормативно-правових актів.

Другий напрям охоплює публікації, що аналізують окремі аспекти правового статусу та діяльності військових дипломатів. Дослідники, зокрема Цівакий В.В. та Голяк Л.М., концентрують увагу на імплементації норм Віденської конвенції про дипломатичні зносини в національне законодавство, а також на правове регулювання діяльності апаратів військових аташе. Ці праці часто обмежуються аналізом Закону України «Про дипломатичну службу» [2], залишають поза увагою ширший контекст документів стратегічного планування у сфері оборони.

Третій напрям пов'язаний із вивченням практичної реалізації військової дипломатії України на сучасному етапі. Низка статей та аналітичних матеріалів, що з'явилися після 24 лютого 2022 року, аналізують успішні кейси взаємодії з країнами-партнерами, роль військової дипломатії у формуванні міжнародних коаліцій (формат «Рамштайн») та її внесок у залучення військово-технічної допомоги. Ці публікації мають велику практичну цінність, але їхній фокус, переважно, івентний, а не системний нормативно-правовий.

Та, не зважаючи на наявність значної кількості публікацій, комплексний аналіз усього спектру нормативно-правового та стратегічного забезпечення військової дипломатії України залишається недостатньо розкритою темою. Більшість досліджень або зосереджуються на загальнотеоретичних аспектах, або аналізують лише окремі законодавчі акти. Поза увагою часто залишається взаємозв'язок між законами (Закон України «Про національну безпеку України» [4]) та іншими нормативно-правовими документами в зазначеній сфері (Стратегічний оборонний бюлетень [5], Доктрину інформаційної безпеки України [3], Комунікаційну стратегію та Стратегію публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України [8,9]), що разом формують цілісну рамку для діяльності військових дипломатів.

Аналіз праць із даної проблематики засвідчив, що, попри значну увагу до військової дипломатії, існує наукова потреба в проведенні системного аналізу, що об'єднав би правові та стратегічні документи в єдину логічну систему і дозволив оцінити її узгодженість, повноту та ефективність у контексті сучасних безпекових викликів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на це, ставиться мета проведення комплексного аналізу системи нормативно-правового забезпечення військової дипломатії України для визначення її цілісності, узгодженості та відповідності сучасним безпековим викликам.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- ідентифікувати та систематизувати ключові нормативно-правові акти, що формують правове поле для діяльності військової дипломатії на міжнародному, законодавчому та відомчому рівнях та проаналізувати зміст визначених документів для встановлення повноважень, функцій та завдань, які покладаються на органи та посадових осіб, що реалізують військово-дипломатичну діяльність.

- визначити ієрархічні зв'язки та взаємовплив між законами України та доктринальними документами у сфері національної безпеки і оборони, а також виявити можливі прогалини чи суперечності в правовому регулюванні.

- сформулювати висновки щодо стану нормативно-правового забезпечення військової дипломатії України та надати пропозиції щодо його вдосконалення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері зовнішньополітичної та безпекової діяльності держави, пов'язані з функціонуванням інституту військової дипломатії.

Предметом дослідження є нормативно-правові акти та стратегічні документи, що регулюють організацію, завдання та механізми реалізації військової дипломатії України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нормативно-правове забезпечення військової дипломатії України є багаторівневою системою, аналіз якої доцільно проводити за ієрархічним принципом: від міжнародно-правових засад до національних стратегічних та відомчих документів.

Основою для функціонування будь-якої дипломатичної служби, включно з військовою, є Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р. [1]. Цей документ встановлює правовий статус військових аташе, як членів дипломатичного персоналу, надаючи їм відповідні привілеї та імунітети. Ключовим для військової дипломатії є положення про законність методів збору інформації (стаття 3), що визначає межі їхньої діяльності в країні перебування. Ратифікувавши Конвенцію,

Україна інтегрувала ці норми у власну правову систему, гарантуючи легітимність дій своїх військових дипломатів на міжнародній арені та, водночас, беручи на себе зобов'язання поважати аналогічний статус іноземних представників.

На національному рівні правове поле військової дипломатії формується двома ключовими законами, які визначають її місце в системах зовнішньої політики та національної безпеки.

Закон України «Про національну безпеку України» [4] є рамковим документом, що встановлює стратегічні пріоритети держави. Він не містить прямого терміну «військова дипломатія», однак закріплює такі фундаментальні принципи, як розвиток стратегічних відносин з ключовими партнерами (насамперед у рамках НАТО та ЄС) та поглиблення співробітництва у воєнній і військово-технічній сферах. Таким чином, цей закон створює стратегічне замовлення для військово-дипломатичної діяльності, визначаючи її головні вектори та завдання в контексті захисту національних інтересів.

Закон України «Про дипломатичну службу» [2] інтегрує військових дипломатів (аташе з питань оборони та їхніх помічників) у загальну систему дипломатичної служби. Він регулює їхній правовий статус як співробітників закордонних дипломатичних установ, порядок проходження служби, ротації та соціальні гарантії. Водночас, цей закон встановлює подвійне підпорядкування: адміністративне – керівнику дипломатичної установи (послу), та функціональне – Міністерству оборони України. Ця дуальність є стандартною світовою практикою, але вимагає чітких механізмів міжвідомчої координації для уникнення суперечностей.

Найбільш деталізовано завдання військової дипломатії прописані у підзаконних актах стратегічного характеру, що трансформують загальні законодавчі норми у конкретні напрями діяльності.

Стратегія національної безпеки України [6] та Стратегічний оборонний бюлетень України [5] виступають як документи, що деталізують положення профільного Закону. Вони визначають конкретні загрози, пріоритизують напрями оборонного співробітництва (наприклад, досягнення взаємо сумісності з НАТО) та ставлять завдання щодо залучення міжнародної допомоги для розвитку оборонних спроможностей. Саме ці документи є прямим керівництвом до дії для апаратів аташе з питань оборони.

Важливу роль відіграють доктрини, що регулюють суміжні сфери. Доктрина інформаційної безпеки України [2] та Комунікаційна стратегія МЗС України [8] розширюють функціонал військових дипломатів, додаючи до нього завдання з протидії дезінформації, просування позитивного іміджу ЗС України та донесення українських наративів до іноземної військово-політичної аудиторії.

Зв'язок із публічною дипломатією забезпечується через Стратегію публічної дипломатії та Комунікаційну стратегію МЗС України. Ці документи створюють сприятливе інформаційне середовище для роботи військових дипломатів. Вони спрямовані на формування міжнародної громадської думки, що полегшує ухвалення політичних рішень про надання Україні військової допомоги, таким чином підсилюючи результативність переговорів, які ведуть військові дипломати.

Ключовим на відомчому рівні є Наказ Міністерства оборони України від 23.07.2021 № 218 [7]. Цей документ слугує основним практичним механізмом, що переводить загальні закони та стратегічні цілі у площину конкретної діяльності. Він детально регламентує порядок планування, координації та проведення заходів міжнародного співробітництва, а також розподіляє повноваження між структурними підрозділами Міністерства оборони та Генерального штабу ЗС України. Особливо важливим для дослідження є те, що цей наказ формалізує роль Головного управління розвідки Міністерства оборони України у координації діяльності апаратів аташе з питань оборони, що підкреслює не лише дипломатичну, але й невід'ємну розвідувально-аналітичну складову їхньої роботи. Таким чином, Наказ № 218 слугує ключовою процедурною ланкою, що зв'язує стратегічне бачення з його тактичною реалізацією.

Системний аналіз цих документів показує, що нормативно-правове забезпечення військової дипломатії в Україні побудоване за логікою – від загального до конкретного. Закони створюють правову рамку, а стратегії та доктрини наповнюють її конкретним змістом і завданнями, адаптованими до поточної безпекової ситуації. Однак, відсутність єдиного кодифікованого акту, що регулював би саме військово-дипломатичну діяльність, призводить до того, що її правові основи розпорошені по значній кількості документів різного рівня, що може ускладнювати координацію та правозастосування на практиці.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведене дослідження нормативно-правового забезпечення військової дипломатії України дозволяє зробити низку узагальнюючих висновків та окреслити напрями для подальших наукових розвідок:

1. Нормативно-правове забезпечення військової дипломатії України є комплексною та багаторівневою системою, що ґрунтується на міжнародних конвенціях, національному законодавстві та розгалуженій мережі стратегічних і доктринальних документів. Ця система побудована за ієрархічним принципом, де загальні норми законів України «Про національну безпеку України» та «Про дипломатичну службу» конкретизуються у документах стратегічного планування.

2. Ключова особливість чинної системи є її функціональна спрямованість. Законодавство та стратегії чітко орієнтують військово-дипломатичну діяльність на вирішення прагматичних завдань: залучення міжнародної військово-технічної допомоги, поглиблення співпраці з ключовими партнерами, досягнення взаємосумісності з НАТО та протидію інформаційним загрозам.

3. Виявлено, що правове регулювання є фрагментарним. Відсутність єдиного кодифікованого закону "Про військово-дипломатичну службу" призводить до того, що відповідні норми розпорошені по великій кількості актів різної юридичної сили. Це потенційно може ускладнювати координацію між відомствами та створювати правову невизначеність щодо окремих аспектів статусу та повноважень військових дипломатів.

4. Сучасне нормативне поле відображає розширення традиційного функціоналу військової дипломатії. Інтеграція положень з Комунікаційної стратегії та Стратегії публічної дипломатії МЗС України свідчить про розуміння необхідності поєднання класичних методів роботи (Government-to-Government) з інструментами "м'якої сили" для досягнення цілей національної безпеки.

5. Аналіз відомчого рівня [7], засвідчив його ключову роль як основного процедурного механізму, що переводить стратегічні завдання у площину практичної реалізації. Саме цей документ деталізує порядок координації, розподіл повноважень між структурними підрозділами Міністерства оборони України, Генерального штабу ЗС України та Головного управління розвідки Міністерства оборони України, що є визначальним для розуміння специфіки функціонування української моделі військової дипломатії.

Зважаючи на результати проведеного дослідження, зрозуміло, що перспективними науковими розвідками в даному напрямку є здійснення порівняльно-правового аналізу законодавства України та провідних держав-членів НАТО (США, Велика Британія, Німеччина, Польща) у сфері регулювання військово-дипломатичної діяльності для імплементації найкращих світових практик.

Отож, перспективним буде саме розробка пропозицій до законопроекту про військово-дипломатичну службу, що би систематизувати існуючі норми та заповнити наявні прогалини. До таких прогалин слід віднести відсутність чіткого розмежування відповідальності між МЗС та оборонним відомством у кризових ситуаціях.

І, нарешті, важливо створити базу найбільш показових кейсів правозастосовної практики, зокрема щодо діяльності військових аташе, з метою встановлення відповідності відомчих нормативних приписів (зокрема, положень Наказу № 218) реальним потребам та викликам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини : міжнар. док. від 18.04.1961. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1964. № 17. Ст. 211.
2. Про дипломатичну службу : Закон України від 07.06.2018 № 2449-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 26. Ст. 219.
3. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017. *Офіційний вісник України*. 2017. № 20. Ст. 550.
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 вересня 2017 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ Президента України від 17.03.2021 № 106/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106/2021> (дата звернення: 09.10.2025).
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 09.10.2025).
7. Про затвердження Інструкції з організації та здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України : наказ Міністерства оборони України від 23.07.2021 № 218 : зареєстр. в М-ві юстиції України 10.08.2021 за № 1047/36669. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0218322-21> (дата звернення: 09.10.2025).
8. Комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України до 2025 року : затв. наказом МЗС України від 29.10.2021 № 455. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегії/communication-strategy.pdf> (дата звернення: 09.10.2025).
9. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України : затв. наказом МЗС України від 25.03.2021 № 146. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/public-diplomacy-strategy.pdf> (дата звернення: 09.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025